

НОМІНАТИВНО-АКСІОЛОГІЙНА ПАРАДИГМА ДЕНОТАТА „ВОЄННІ ДІЇ В УКРАЇНІ: 2022–2023”

МИКОЛА СТЕПАНЕНКО

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ – Україна
myk_ivan@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-6727-1265>

NOMINATYWNY I AKSJOLOGICZNY PARADYGMAT DENOTACJI „DZIAŁANIA WOJENNE W UKRAINIE: 2022–2023”

MYKOŁA STEPANENKO

Narodowy Uniwersytet Biozasobów i Zarządzania Naturą Ukrainy, Kijów – Ukraina

STRESZCZENIE. Artykuł poświęcony jest systematycznej analizie nominatywnego i aksjologicznego paradygmatu denotacji „działania wojenne w Ukrainie: 2022–2023”, której składnikami są dwu- i wieloczłonowe nazwy gatunkowe rodzajowej nazwy ‘wojna’. Badanie opiera się na filozoficzno-lingwistycznej teorii o pojęciowym i językowym obrazie świata, mentalnej i językowej istocie języka, jego obiektywnym i subiektywnym kształcie. Oficjalne i nieoficjalne nazwy badanego wydarzenia obserwowano w tekstach internetowych, które konsekwentnie i dokładnie odzwierciedlają ewolucję współczesnego zbiorowego doświadczenia wojennego Ukraińców i społeczności światowej i są łączone w 9 podmodeli. Jako kryterium ich klasyfikacji wybrano rodzaj referencji semantycznej specyfikatorów przydawkowych, których rdzeń funkcjonalny ukształtowały środki identyfikujące „kto → identyczny nadawca Rosja”, „gdzie/dokąd → identyczna przestrzeń Ukraina”, „kiedy → identyczny czas 2022”. Za pomocą analizy semajologicznej scharakteryzowano strukturę semantyczną każdego podmodelu, wyjaśniono konstytutywne właściwości rozpowszechniania słowa ‘wojna’ oraz ujawniono ich potencjał aksjologiczny. Zaproponowano także komentarze socjolingwistyczne uzasadniające stosowność/niestosowność określonej nazwy. Wyrażono przypuszczenie dotyczące potencjalnej nominacji uniwersalnej opisywanego choronimu jako tytułu przyszłych haseł encyklopedycznych i leksykograficznych (wojna rosyjsko-ukraińska 2022–?).

Słowa kluczowe: dyskurs militarny, paradygmat nominatywny i aksjologiczny, denotacja „działania wojenne w Ukrainie: 2022–2023”, wojna rosyjsko-ukraińska, proste/złożone podmodele określonych nazw wydarzeń

NOMINATIVE-AXIOLOGICAL PARADIGM OF THE DENOTATION “WAR IN UKRAINE: 2022–2023”

MYKOLA STEPANENKO

The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv – Ukraine

ABSTRACT. The author of the article provides the systemic analysis of the nominative-axiological paradigm of the denotation “War in Ukraine: 2022–2023”, which components include bi- and polynomial specific names of the generic name *war*. The study is based on the philosophic and linguistic theories of the conceptual worldview, mental and lingual essence of the language, its objective and subjective nature. Official and unofficial names of the event were observed in Internet texts, consecutively and vividly reflecting the evolution of the collective war experience of the Ukrainians and the world community. They are combined into nine sub-models. The classification criterion for these sub-models is the type of semantic reference of near-substantive specifiers with their functional core formed by identificatory markers “who → identical addresser Russia”, “Where / where to → identical space Ukraine”, “When → identical time 2022”. Using semasiological analysis, the semantic structure of each sub-model has been improved, the constitutive properties of the extenders of the lexeme *war* have been ascertained, and their axiological potential has been shown. The paper offers sociolinguistic commentary justifying the appropriateness/inappropriateness of specific names. It provides an idea of a potential common nomination of the described choronym as a headline for future encyclopedic and lexicographic entries (Russian-Ukrainian War 2022 –?).

Keywords: war discourse, nominative-axiological paradigm, denotation “War in Ukraine: 2022–2023”, Russian-Ukrainian war, simple/complex sub-models of specific names for events.

Винятково важливі зміни в суспільстві активізують усі царини буття. Динамізується у зв’язку із цим і мовна сфера, позаяк вона через притаманний їй поліфункційний ресурс у найдокладнішому форматі об’єктивує все, що відбувається, тобто „функція мови бути ланкою між світом речей та людиною, яка пізнає світ, пов’язана з концептуальною [...] картиною світу” [Лисиченко 2009: 11] – багатовимірним явищем, у якому, „як у кристалічній сітці, відбиваються і елементи світового універсуму, і зв’язки між цими елементами” [Лисиченко 2009: 13]. Перманентний розвиток мовної картини світу, невіддільність її від концептуальної картини світу як інтегратора всіх знань окремого індивіда й людства загалом системно та послідовно відображає одна з найскладніших сторінок в українській історії – воєнні дії 2014–2023 рр. Засадничими для нашої студії стали щойно вирізнені й інші сутнісні положення лінгвістичної концепції Л. Лисиченко про лексико-семантичний вимір мовної картини світу, оперті на вчення О. Потебні про ментальну та лінгвальну сутність мови, її об’єктивний та суб’єктивний зміст (див.: [Лисиченко 2009; Потебня 1958]).

Дослідження механізму лінгвалізації конкретного образу світу – з-поміж найактуальніших завдань сучасного українського мовознавства. Під прискіпливим оком науковців опинився воєнний дискурс, який, зберігаючи притаманні йому традиційні засоби мовної організації, набуває модерних форм вияву. Аналізованій проблемі присвячені праці А. Березовенко, Н. Кондратенко, Т. Корольової, Н. Костусяк, Т. Космеди, А. Куш, Т. Левченко, М. Навальної, В. Олексенка, Н. Панасенко, Б. Парахонського, Л. Петренко, Г. Яворської, Ю. Шевчука та ін. Важливо наголосити, що „через низку позамовних чинників суспільно-політичного спрямування (*повномасштабна війна в Україні*, виділення наше. – М.С.) сучасна українська мова поповнилася новими варіантами та значеннями слів” [Navalna та ін. 2023: 58]. Риторичку війни в українській поезії аналізували І. Літвінова, О. Маленко та ін., акцентуючи на тому, що література стає „літописцем» війни в її людських відчуттях, емоціях, враженнях, які вкарбовані словом у текст, мають позачасову силу впливати на психоемоційну сферу нашої свідомості” [Маленко 2016: 106], виконує „роль суспільного терапевта: дає змогу назвати проблему, прийняти ситуацію, виговорити біль і трансформуватися”, „унаочнити трагізм ситуації та показати переживання українців” [Літвінова 2022: 103]. Художній дискурс війни різнобічно проінтерпретований у працях Т. Гребенюк, Я. Поліщука, О. Пухонської та ін. Цінними є наукові розвідки істориків В. Верстюка, В. В’ятровича, Я. Грицака, О. Зінченка, О. Лисенка та ін., у яких проліто світло на процес номінування, а почасти й на процедуру дефінування описуваної події.

У пропонованій статті поставлено за **мету** системно схарактеризувати номінативно-аксіологічну парадигму хрононіма „воєнні дії в Україні 2022–2023 рр.” на тлі зафіксованих у публіцистично-політичному дискурсі варіантних назв, покласифікувати їх за номінативно-оцінними критеріями, окреслити перспективи енциклопедійного найменування досліджуваної події.

Варто зауважити, що формування назв знакових для суспільства подій пов’язане з юридичною і публічною сферами, які нерідко конкурують між собою, що промовисто засвідчує чинний ряд офіційних номінувань денотата „воєнні дії в Україні 2022–2023 рр.”: *повномасштабне вторгнення, війна, збройний конфлікт, воєнні дії, агресія*. Об’єктом дослідження стали функційно найактивніші номінування з граматично панівним компонентом *війна*. Високий ступінь продуктивності їх зумовлений передусім тим, що вирізнена лексична одиниця „викликає сильнішу емоційну відповідь у читача/слухача/глядача” [Кривенко 2020].

Конструкції з детермінованим конституентом *війна* представлені широким діапазоном конкретних реалізаторів у вигляді простих або складних субмоделей, вичленовуваних за типом семантичної референції присубстантивних конкретизаторів. Проста модель репрезентована такими конкретними

субмоделями з ідентифікувальними маркерами „хто → ідентичний адресант **Росія**”, „де/куди → ідентичний простір **Україна**”, „коли → ідентичний час **2022 рік**”:

– Субмодель „війна”/”ідеологічна спрямованість”: В Україні зараз *триває громадянська війна*, оскільки воює один народ (Інтернет-ресурс) (далі – IP), *Велика Українська Вітчизняна війна 2022 проти окупантів з Російської Федерації* (IP). Роль семантичного маркера аналізованої варіантної назви денотата „воєнні дії в Україні: 2022–2023” виконують прикметники, для яких інтегрувальною є сема ‘соціально-ідеологічна оцінка’: *громадянський* (‘невійськовий, цивільний’) і *вітчизняний* (‘створений у своїй державі’). Найменування *громадянська війна* є некоректним, позаяк воно не тільки не відображає реальних подій, що відбуваються в Україні, а й спотворює їх, а ще є свідомим атрибутом кремлівської фейкової риторики про „один народ”, яку культивує очільник Московії, а її підтримують і ширять його пропагандисти, образно поійменовані пропагандонами. Вони називають велику війну „громадянською війною” або „війною, що ведеться двома державами одного народу”, й цим намагаються вживлювати у свідомість „тезу відсутності українців як нації”, фактично закликають „знищити Україну та українців і фізично, і за допомогою переконання в тому, що вони – росіяни”, воліють не допустити, „аби покоління південноруських людей виховувалися у відторгненні власної російськості” [РІА Новості 2022]. Зі словосполученням *громадянська війна* у відношенні семантичної кореферентності перебувають синтаксичні конструкції *братовбивча війна*, *війна між братами* і водночас відрізняються від неї експліцитною аксіологічною маркованістю: *Любитель Путіна Депардье заговорив про „братовбивчу” війну* (IP), *„Війна між братами”*: глава МЗС Сербії зробив скандальну заяву щодо війни в Україні (IP). Ідеологічно-змістовими відповідниками найменувань *громадянська війна*, *братовбивча війна*, *війна між братами* є такі зафіксовані в обстежуваному матеріалі пейоративні номінування з ідентифікувальною семою ‘винищення за національними мотивами’, як *кривавий геноцид українського народу нацистською росією* (тут і далі назву країни-агресора подаємо з малої літери, як у цитованих джерелах – ред.); *геноцид українського народу*; *влаштований нацистською росією*; *не війна у словниковому розумінні, а геноцид*; *не війна однієї країни із іншою, а стирання з лиця землі однієї країни іншою*; *ліквідація України й кожного українця зокрема*; *Цей кривавий геноцид українського народу нацистською росією можна порівняти з геноцидом євреїв під час Другої світової війни!* (з газети), *Заява Секретаріату Національної спілки письменників України щодо геноциду українського народу, влаштованого нацистською росією* (з газети), *Я знав, що це буде не війна у словниковому розумінні, а геноцид* (IP), *То буде не війна однієї країни із іншою, а стирання з лиця землі однієї країни іншою*. *Ліквідація України і кожного українця зокрема* (IP).

Найменування *вітчизняна війна* в українському суспільстві сприймають неоднозначно. Тим, хто хоче використовувати його, щоб підкреслити масовий характер події, історик В. В'ятрович радить цього не робити. На його переконання, „не варто повторювати російські пропагандистські бренди, які вже не відмити від совка, георгіївських стрічок, мемів, що Росія використовує, аби мобілізувати на боротьбу проти всього українського” [РІА Новости 2022]. Оточення Президента України іншої думки: „Потрібно піднімати і далі дух громадянина України та головне називати відкрито речі своїми іменами – це **Велика Українська Вітчизняна Війна проти окупанта 2022 року...**” [Для нас це вітчизняна війна 2022]. Закріплений за іменниково-прикметниковою описовою назвою *вітчизняна війна* план змісту „оборонна війна, війна за свободу й незалежність своєї Вітчизни проти загарбників” послідовно корелює з денотатом „сучасні воєнні дії на Донбасі: 2014–2022”, отже, маємо всі підстави вважати, що це вторинне номінування відповідає утрадиційним критеріям вітчизняної війни: 1) явно є зовнішній загарбник; 2) цей загарбник здійснює відкрите вторгнення; 3) проти такого вторгнення виступає весь народ країни, що зазнала вторгнення [Дацюк 2014].

– Субмодель „**війна**”/ „**справжній, реальний масштаб подій**”: *Не вірив у повномасштабну війну й сам Ющенко* (ІР); *Від початку широкомасштабної війни росіяни вбили в Україні 418 дітей* (ІР); *Розв'язавши велику війну, кремлівський режим не лише створив об'єктивні передумови для деокупації Криму та Донбасу...* (ІР). Функцію значеннєвого маркера виконують прикметники *масштабний, широкомасштабний, повномасштабний, великий, усенародний* та ін., об'єднані семами ‘значний розміром’, ‘значний кількісно’.

– Субмодель „**війна**”/ „**рушійні сили**”: *...Путін констатує очевидне – так само як і десятки тисяч російських сімей, чії родичі загинули, ведучи війну з Путіним...* (ІР). Аналізований тип семантичної референції конкретизатора відіграє чи не найважливішу роль у конституюванні варіантної назви денотата-мілітаріоніма, утвореної за зразком синтаксичних структур з одним чи двома суб'єктами-актуалізаторами рушійної сили події, які мають спільні та відмінні лексико-семантичні й формально-граматичні засоби вираження. Диференційований моносуб'єктний конкретизатор „ворожа рушійна сила” виникає як результат функціонування при іменникові *війна* таких регулярно використовуваних поширювачів: 1) хоронім *Ngem* (*P(p)осія, P(p)осійська Ф(ф)едерація*) і позначені пейоративністю його інвективні субститути [*M(m)осковія, K(к)ацапія, K(к)ацапстан, P(p)ашка, P(p)осійська педерація, Ф(ф)едерашка, Педерашка, Оркостан, Лаптестан, Швабростан, Мордор*]: **Війна росії** може бути припинена (ІР), **Війну кацапії** зупинить світ (ІР)?; 2) прагматонім [*K(к)ремль*] → ідентичний адресант хороніма [*P(p)осія*]: **Нова війна Кремля** обурила й роздратувала світ (ІР); 3) топонім [*M(m)осква*] → ідентичний адресант хороніма [*P(p)осія*]: *Тепер, у розпал повномасштабної війни з Москвою,*

ситуація кардинально змінилася (ІР); 4) етноніми Ngen (росіяни), етнофолізи-ми, інші інвективні найменування (кацапи, москалі, московити, москвини, русня, орки, рашисти, федерасти, загарбники, окупанти): Українці доводять, що це **спільна війна росіян**, у якій не можна звинувачувати одного Путіна (ІР), **Війна русні змінила нас** (ІР); 5) антропонім Ngen [П(н)утін] та утворені внаслідок онімної та апелятивно-онімної контамінації його варіанти (Путлер, Мавпутін, Ліліпутін, Капутін): Чим більше Росія програє, тим гучніше лунають твердження: **«Це війна путіна...»** (ІР), **Війну Путлера не сприймає світ** (ІР), 6) відхоронімі (відпрагматонімі, відтопонімі), відетнонімі й відантропонімі [російський (кремлівський, московський), москальський (кацапський), путінський, путлерівський)], прикметники: **Пісні, народжені під час україно-кацапсько-москальсько-рашистської війни** (ІР), **Путінська війна дала кожному на землі уявлення про світ тиранії та безладу...** (ІР). Хороніми (прагматоніми, топоніми → їхні ідентичні адресати), етноніми (етнофолізи), антропоніми як маркери назви описуваної події можуть уживатися у вигляді словоформ, уходити до складу прийменниково-іменникової конструкції З/ІЗ + Ninstr або детермінуватися дієприкметником: **Нині в Україні під час війни з російською педерацією внутрішньо переміщені особи стикаються з відсутністю доступного житла** (ІР), **Війна з «фашизмом», розв'язана росіянами в 21 столітті, дасть багато дослідницького матеріалу для клінічної психіатрії майбутнього** (ІР).

Диференційований монособ'єктний конкретизатор – «українська рушійна сила» – є також наслідком синтезу семантики заповнювачів синтаксичної позиції, яку системно програмує субстантив *війна*. Їхню функцію виконують позбавлені негативної оцінки хороніми (Україна, Українська держава, Русь), етноніми (українці, український народ) як компоненти прийменниково-іменникових конструкцій іншої будови – ПРОТИ + Ngen, ЗА+Nacc: **Путін назвав причину війни проти України** (ІР), **Війна за Україну: дискусія з Іреною Карпою** (ІР).

Диференційований бісуб'єктний конкретизатор “ворожа рушійна сила + українська рушійна сила” постає як продукт комбінування проаналізованих монособ'єктних конкретизаторів із деякими незбіжностями на рівні детермінувальних прийменниково-відмінкових форм. Систему аналізованих конкретних репрезентантів відповідно до їхньої формально-граматичної організації можна представити у вигляді таких узагальнених моделей: 1) хоронім (прагматонім, топонім → ідентичні адресанти хороніма; етнонім; антропонім) Ngen + Con I (ТА) + хоронім (прагматонім, топонім → ідентичні адресанти хороніма; етнонім, антропонім) Ngen: **Війна Росії та України призведе до голоду на Близькому Сході** (ІР); 2) хоронім (прагматонім, топонім → ідентичні адресанти хороніма; етнонім; антропонім) Ngen + Prep + хоронім (прагматонім, топонім → ідентичні адресанти хороніма; етнонім, антропонім) Nx (Prep ПРОТИ + Ngen; Prep ЗА + Nacc; Prep З/ЗІ + Ninstr: **Війна Москви проти**

України в розпалі (IP), *Війна Росії з Україною* вступає в другий календарний рік (IP), *Війна Путіна з Україною* розв’язує руки спецслужбам РФ – ISW (IP); 3) Prep МІЖ + хоронім (прагматонім, топонім → ідентичні адресанти хороніма; етнонім; антропонім) instr + Con I (ТА) + хоронім (прагматонім, топонім → ідентичні адресанти хороніма; етнонім, антропонім)instr: *Дивна Реакція росіян на фото війни між Росією і Україною* (IP); 4) відхоронімний (відпрагматонімний, відтопонімний; відетнонімний, відантропонімний) Adjnom + Prep ПРОТИ + хоронім (прагматонім, топонім → ідентичні адресанти хороніма; етнонім, антропонім) gen: *Засновник ПВК Вагнера стає обличчям російської війни проти України* (IP); 5) Part + хоронім (прагматонім, топонім → ідентичні адресанти хороніма; етнонім; антропонім)instr + Prep ПРОТИ + хоронім (прагматонім, топонім → ідентичні адресанти хороніма; етнонім, антропонім) gen.: *Розв’язана Росією війна проти України* впливає на глобальну ситуацію – звернення Президента України до співтовариства *Foreign Policy Community of Indonesia (FPC)* (IP); 6) відхоронімний (відпрагматонімний, відтопонімний; відетнонімний, відантропонімний) Adjnom + відхоронімний Adjnom: *Тімоти Снайдер: Як закінчиться московсько-українська війна* (IP), *Як довго триватиме москальсько-українська війна* – аналітика Інституту вивчення війни (ISW) (IP).

– Субмодель „війна”/„час події”: *У час російсько-української війни 2022 року* я й мої ровесники, ті, хто дожив до цих днів, були занадто старими й немічними, яким уже ніхто не пропонував узяти до рук зброю (з газети), *Обговорюємо повномасштабну війну з РФ у 2022 році* (IP). Актуалізатором темпоральної інформації є іменники-назви дат як семіотичний результат „концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості” [Селіванова 2006: 365]. Відомо, що події, які тривають або недавно відбулися, суспільство фіксує точно, а в майбутньому вони матимуть загальніші рамки хронікування, найчастіше за роками – початком і кінцем події. Окрему групу сформували найменування з такими темпоральними конкретизаторами: 1) „який триватиме довго”, та 2) „який має означену або неозначену тривалість у межах одночасності”. Основним мовним засобом вираження його є прикметники 1) *довгий, тривалий, затяжний, довготривалий*, 2) *сьогоднішній, теперішній, нинішній, сучасний*: *Путін готує росіян до затяжної та виснажливої війни* (IP), *Сьогоднішня війна є продовженням війни, що розпочалась понад 100 років тому, коли злочинний більшовицький режим узявся знищити Українську народну республіку* (IP).

– Субмодель „війна”/„місце в історії суміжних подій”: ...*Спочатку* характеризуємо *натеперішню 28-му російсько-українську війну, яка уже триває 8 років і 5 місяців* (з газети). Семантично діагностувальну функцію виконує залежний від іменника порядковий числівник. Родовою назвою до цих видо-вих найменувань можуть бути такі: *гібридне російське вторгнення до Європи,*

що триває не одне десятиліття (з газети), продовження століть боротьби за свободу (IP), черговий злочин, скоєний мозковськими людодідами (з газети). Характеризований розряд доповнюють виразно конотовані номінування, у яких промовисто віддзеркалені українські футурологічно-темпоральні наративи-прагнення: *фінальний акт кількастолітнього екзистенційного, цивілізаційного і нещадного протистояння обох країн* (з газети). Поширеним є погляд, згідно з яким 24 лютого 2022 року – *нова фаза (активна фаза, гаряча фаза) восьмирічної війни (російсько-української війни)*, а не початок нової війни. У вікіпедійному просторі видовою назвою до родової *російське вторгнення в Україну 2022 року* є й така, як *третій етап російсько-української війни, розв'язаної Росією 2014 року*. Натеперішні воєнні дії в Україні небезпідставно вважають продовженням національно-визвольних змагань, що засвідчують широковживані перифрастичні найменування денотата „воєнні дії в Україні: 2022–2023” з виразно задекларованою конотативною наповнюваністю, як-от: *Маємо усвідомити, що нинішня українсько-російська війна – це ... національно-визвольна боротьба українського народу з одвічними ворогами за своє буття на Богом даній українській землі...* (з газети), *Російсько-українська війна стала кульмінацією титанічних змагань за нашу свободу та ідентичність* (з газети).

– Субмодель „війна”/„мета”»: Розгорнуту Путіним війну проти України вона [американська публіцистка Енн Епплбаум] вважає **геноцидною війною на винищення** (IP). Найвиразнішим мовним засобом вираження опозиції „оборонятися від нападу”, „зберегти своє”/„здійснювати напад”, „привласнювати чуже” з об'єднувальною для неї значенням ‘мета’ є ад’єктивні конкретизатори *визвольний/загарбницький (терористичний, геноцидний)*: *Кожна секунда, хвилина на вагу золота, бо вирішується доля України у геноцидній, терористичній війні, яку розв'язав наш одвічний ворог – Московія* (з газети). З-поміж регулярних інтенційних конкретизаторів слова *війна* як граматично опорного компонента однієї з потенційних назв події – іменники *визволення, захист, збереження, незалежність, свобода, самостійність/загарбання, поневолення, знищення, омертвлення*, які функціують у складі прийменниково-відмінкових форм *Prep ZA+ Nx, Prep ПРОТИ + Ngen* й експліцитно актуалізують опозиційні семи ‘оборона від ворожих сил’/‘насильне захоплення’ ... *Нинішня війна – це війна за незалежність* (IP)/Ці дві планети [Марс з Ураном] *можуть принести неочікувані військові повороти, а також війну проти поневолення і за свободу* (IP).

– Субмодель „війна”/„легітимність/нелегітимність події”: 24 лютого 2022 року розпочалася *справжня війна* (з газети), Байден: *Ракетні удари продемонстрували жорстокість незаконної війни Путіна проти України* (IP), 3 24 лютого *Сполучені Штати та решта світу знали, що «спеціальна військова операція» Путіна була неспровокованою та невиправданою війною*

проти України (ІР). Лексико-семантичний репертуар присубстантивних конкретизаторів обмежений. Його формують прикметники зі значенням ‘який відповідає/не відповідає критеріям події’ (*справжній/несправжній*), ‘який відбувається відповідно до встановлених/невстановлених правил’ (*законний/незаконний, виправданий/невиправданий, спровокований/неспровокований*). Учасники події, зрозуміло, по-різному легітимізують сучасні воєнні дії в Україні. Є ще й нейтральне аксіологічне джерело – рецепція того, що відбувається в Україні, світовою спільнотою. За його вербалізаційною версією, представленою інтертекстуальністю в публіцистично-політичному дискурсі, Україну охопила *повномасштабна війна*, яку безпідставно оголосила Росія, визнана Європарламентом *державою-спонсором тероризму* (ІР), а Конгресом США – *державою-агресором* (ІР), якою керує, за твердженням Джо Байдена, убивця. Збіжності виявлено й на рівні інших класифікаційних ознак досліджуваного денотата, репрезентованого тими або тими субмоделями, як-от: „У момент серйозних глобальних викликів – від світової інфляції, кліматичної кризи до **жорстокої війни Росії проти України** – ми збираємо максимально широку коаліцію партнерів для досягнення результатів”, – зазначив президент США (ІР) → „оцінка події” + „рушійні сили події”, „Українці переможуть, бо це **війна за незалежність**”, – каже Борис Джонсон (ІР) → „мета події”, „Лідери підтвердили свою солідарність з українським народом і засудили гуманітарні страждання, викликані нічим не виправданою війною Росії...” – додала прес-секретарка Білого дому (ІР) → “легітимність” + “рушійні сили події”.

– Субмодель „**війна**”/„оцінка події”: Через 7 місяців *виснажливої повномасштабної війни* окупанти анонсували «референдуми» на захоплених територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей (ІР), *Минає шостий місяць кровопролитної російсько-української війни* (з газети), *Це злочинна війна...* (ІР), „Це не «спецоперація», а **жорстока війна**, ми тут – м’ясо”: окупант телефонує додому, – *Перехоплення ГУР* (ІР), *Пекельна війна* триває (ІР), *Майже пів року йде важка війна* (з газети). Іменник *війна* регулярно детермінує ад’єктивні лексеми з інтегровальними пейоративно поліфункційними семами, як-от: ‘пов’язаний із масовим знищенням людей’ (*кровопролитний, смертельний*), ‘який викликає страх’ (*грізний, страшний*), ‘який заслугоує на осуд’ (*злочинний*), ‘сповнений труднощами’ (*тяжкий, важкий*), ‘який важко витерпіти’ (*нестерпний, скажений, пекельний, жорстокий*) та ін. Ці присубстантивні поширювачі нерідко утворюють послідовні синтагматичні ланцюги, що перетворюються на виразні оцінні маркери. Основна сфера вживання найменувань розглядуваного денотата – **художній дискурс**.

– Субмодель „**війна**”/„глобальний воєнний конфлікт”»: Коли розпочалася 24 лютого в Україні *світова війна* (коли Німеччина у 39-му напала на Польщу, тоді теж ніхто не називав це початком світової війни), настав

час нанести йому [володимирові путіну] ядерний удар (ІР), ... *Війна, яка іде з Росією, – це насправді світова війна* [УП, 20.09.2022]. Програмовану іменником *війна* синтаксичну позицію заповнюють ад'єктиви *світовий* ('який охоплює окрему частину всесвіту'), *глобальний* ('який охоплює всесвіт') та порядковий числівник *третій* ('який надходить за попереднім – другим'). Термінологізоване словосполучення *світова війна* реалізує семантику 'безпрецедентний за масштабом подій і кількістю жертв воєнний конфлікт за участю багатьох світових держав, який є продовженням конфліктів такого рівня ХХ століття [Перша світова війна (28.07.1914–11.11.1918), Друга світова війна (01.09.1939–05.09.1945)]'. До речі, у досліджуваній номінативній парадигмі зафіксовано синтаксично вільні конструкції, побудовані на компаративних засадах, унаслідок чого сучасні воєнні дії уподібнено до тих, які були характерними для Другої світової війни: *Було абсолютне відчуття, що я потрапив у якусь дику реконструкцію Другої світової війни, що стала реальністю* (ІР). Синтаксично напіввільне словосполучення *глобальна війна* актуалізує значення 'поширений на всю земну кулю воєнний конфлікт': *Путін розпочав глобальну війну* (ІР). Із нею семантично корелює синтаксична структура, утворена за зразком контрастивних моделей 'не X, [a] У (= X + додаткова контрастивна інформація)', 'У (= X + додаткова контрастивна інформація), [a] не X': *Правильно сказала Олександра Матвійчук на церемонії вручення Нобелівської премії миру: „Це війна не двох держав, це війна двох систем”* (М. Железняк). Термінологізована конструкція *т(Т)ретя світова війна* репрезентує план змісту 'потенційний глобальний воєнний конфлікт, причиною якого стане використання ядерної зброї'. І перший, і другий тип семантики вирізнених гіпотетично ономастичних найменувань можуть передавати емоційно конотовані назви з детермінованим компонентом *конфлікт*, напр.: *„Перехід восьмирічної російсько-української війни в повномасштабну гарячу фазу став конфліктом номер один у світі, який матиме і вже має глобальні наслідки для світової безпеки, політики, економіки, зміни культурно-ідеологічних трендів...”*, – говорить експерт (ІР).

Окремий різновид утворюють конструкції, одним із конкретизаторів яких є слова або сполуки слів, що називають континенти, тривалі часові періоди, а також блоки, союзи, які об'єднують різні країни світу: *Це перша велика війна на Європейському континенті, яку не змогло зупинити світове співтовариство* (ІР), *В умовах найкривавішої війни ХХІ століття Україна започатковує відлік новітнього історичного часу і закладає будову принципово нової архітектури світу* (з газети), *Українство повстає проти найзлочиннішої у ХХІ столітті війни...* (з газети), *Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг висловив занепокоєння тим, що бойові дії в Україні*

можуть стати **війною між Росією та НАТО** (IP). Вони наділені глибинним реальним змістом, часто містять футурологічні прогнози, а все це вможливує рельєфне відрефлексування російської агресивної стратегії, тривожного, навіть загрозливого майбутнього не лише України, а й світу.

Важливо зацентрувати, що одиничні конкретизатори слова *війна*, яке виконує роль детермінованого компонента окремо взятої назви денотата „сучасні воєнні дії в Україні”, „можуть бути недостатніми для створення єдиного розуміння ситуації”, тоді як комплексні формулювання залишають „мінімум простору для подвійного прочитання”, тобто тлумачення, оскільки вони експліцитно актуалізують такі важливі для досліджуваної події ідентифікаційні змісти, як ‘війна, спровокована агресією Росії’, або ‘війна, до якої призвело вторгнення Росії’, або ‘злочинні дії агресора’, або ‘війна між Україною та Росією, спровокована російською агресією/російським вторгненням’, війна, яка ‘ведеться терористичними та злочинними методами’ [Кривенко 2020]. Ідеться про механізм виструктурування, точніше вилогізовування, такої якості інформації, що не вимагає фонових знань навіть для тих реципієнтів, які перебувають поза стратегічними координатами події.

Подані вище відомості про номінативно-аксіологічну парадигму денотата „воєнні дії в Україні: 2022–2023” не претендують на вичерпність, вони, зрозуміло, можуть бути доповнені, розширені й навіть радикально змінені. Це пов’язано не з мовними, а з екстралінгвальними чинниками, головним чином тим, що сенс воєнних подій, які відбуваються в Україні, починаючи з 2014 року, оцінюють неоднозначно, удаючись до різних критеріїв. Водночас спостережено зміну когнітивних процесів у бік зростання свідомості, активізації формування національної ідентичності, що демонструють патріотично обарвлені, національно конотовані вербалізаційні засоби. Отже, мова „стає інструментом рефлексії над травматичним досвідом”, а зміни в мовній системі – синхронним „результатом цієї рефлексії” [Скляр 2022: 73].

Що ж до прогнозів безальтернативної назви досліджуваного денотата, то є підстави констатувати, що нею може стати найуживаніша в публіцистично-політичному дискурсі сполука, утворена за зразком комбінованої моделі „війна”/„рушійні сили (рушійна сила)”/„час” – *російсько-українська війна (2022–?)*. Вона логічно розширює номінативну парадигму воєн, які йменувалися свого часу вітчизняними: *російсько-польська війна (1632–1634)*, *російсько-польська війна (1654–1667)*, *російсько-шведська війна (1656–1658)*, *російсько-шведські війни 18–19 ст.* [*російсько-шведська війна (1700–1721)*, *російсько-шведська війна (1778–1790)*, *російсько-шведська війна (1808–1809)*], *російсько-австрійсько-французька війна (1805)*, *російсько-прусько-французька війна (1806–1807)*, *російсько-іранські війни 19 ст.* [*російсько-іранська війна (1804–1813)*, *російсько-іранська війна (1826–1828)*], *російсько-турецькі*

війни 17–19 ст. [російсько-турецька війна (1676–1681)], російсько-турецька війна (1686–1700), російсько-турецька війна (1710–1713), російсько-турецька війна (1735–1739), російсько-турецька війна (1768–1774), російсько-турецька війна (1787–1791), російсько-турецька війна (1806–1812), російсько-турецька війна (1828–1829), російсько-турецька війна (1853–1856), російсько-японська війна (1904–1905) та ін., а також тих збройних агресій, які є сучасним гірким уроком-досвідом „миротворчості» від Росії”: „влаштувати війну поблизу власних кордонів із формальною метою захистити «братні народи»” або „влізути в чужий внутрішній конфлікт на чиємусь боці, найчастіше на боці уряду, значно посиливши союзника” [Збройні конфлікти 2022] А все це „на міжнародній арені перетворюється на попіл і страждання”, поіменовані росіянами задля виправдання своєї злочинної діяльності „миротворчими місіями» та «спеціальними операціями» на «захист російськомовного або православного населення» [Війни Росії 2022]: *Перша російсько-чеченська війна (1994–1996), Друга російсько-чеченська війна (1999–2009), російсько-грузинська війна (2008)*. До цього списку можна додати ще й неофіційні хрононіми з відхоронімним конкретизатором *російський*, що експлікує семантику ‘одна з прихованих, але активних і відчутних рушійних сил воєнних подій у різних точках світу’: *російсько-абхазька війна (1992–1993)* замість *абхазької війни (1992–1993)*, *російсько-придністровський конфлікт (російсько-придністровська війна) (1992–1993)* замість *придністровського конфлікту (придністровської війни) (1992–1993)*, *сирійсько-російська війна* замість *громадянської війни в Сирії (2011 – дотепер)*.

Сучасні воєнні дії в Україні найповніше й найреальніше відображають найменування, структуровані за безпосередньою участю мілітарної лексики, передовсім іменника *війна*. Зібраний і ретельно покласифікований великий за обсягом фактичний матеріал дає підстави твердити, що найпродуктивніший тип становлять конструкції моделі “відхоронімний Adjnom + відхоронімний Adjnom + Subnom(*війна*)” (*російсько-українська війна*) з регулярним для них темпоративом-експлікатором значення ‘конкретний рік’ 2022 (2022–2023) [*російсько-українська війна 2022 (2022–2023)*]. Цей процес номінування продовжує лінгво-історичні традиції творення назв війн, одна з рушійних сил якої – *Р(р)осія (росіяни)*. Що ж до потенційного загальноприйнятого найменування описуваного хрононіма, яке має стати заголовком енциклопедичних, лексикографічних гасел про воєнні дії в Україні 2022–2023 (?) рр., то ця проблема далека від розв’язання головно через причину тривання активної фази війни. Потрібен нині, як і в майбутньому також, конструктивний синтез зусиль фахівців воєнної науки, історії, політології, мовознавства, літературознавства, психології та ін.

Список використаної літератури

- Війни Росії за останні 30 років та їх наслідки, „Ukrainer”, 2.09.2022, [в:] Електронний ресурс: <https://ukrainer.net/viyny-rosii/>.
- Дацюк С., *Що за війна в Україні, „Українська правда”*, 2.12.2014, [в:] Електронний ресурс: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/547d643e71979/>.
- Для нас це вітчизняна війна, і ми знаємо, чим такі війни закінчуються для загарбників – звернення Президента України, „ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ”, 3.09.2022, [в:] Електронний ресурс: <https://www.president.gov.ua/news/dlya-nas-ce-vitchiznyana-vijna-i-mi-znayemo-chim-taki-vijni-73293>.
- Збройні конфлікти за участю росії з 1991 року до повномасштабного вторгнення в Україну, „Центр протидії дезінформації при РНБО України”, 6.08.2022, [в:] Електронний ресурс: https://cpd.gov.ua/main/czpd_analizuye-6/.
- Кривенко С., *Війна, конфлікт, агресія: як правильно називати боротьбу українців та дії росіян*, „Твоє місто”, 5.04.2020, [в:] Електронний ресурс: https://tvoemisto.tv/blogs/viyna-konflikt-agresiya_yak_pravylyno_nazyvaty_borotbu_ukraintsiv_ta_dii_rosiyan_130268.html.
- Лисиченко Л.А., *Лексико-семантичний вимір мовної картини світу*, Харків: Основа, 2009.
- Літвінова І.М., *Репрезентація образу війни в сучасній українській поезії (на матеріалі текстів за березень-травень 2022 року)*, [в:] „Мовознавчий вісник”, 2022, вип. 33, с. 103–110.
- Маленко О., *Риторика війни в сучасному українському поетичному дискурсі*, [в:] *Український світ у наукових парадигмах: зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту імені Г.С. Сковороди, голов. ред. О.О. Маленко*, Харків: ХІФТ, 2016, вип. 3, с. 105–113.
- Потебня А.А., *Из записок по русской грамматике*, в 4 томах, т. 1-2, Москва: Учпедгиз, 1958.
- „РИА Новости” закликає до знищення української енергосистеми та інфраструктури, не зважаючи на наслідки для мирного населення, „Детектор Медіа”, 13.10.2022, [в:] Електронний ресурс: <https://detector.media/infospace/article/203712/2022-10-13-rya-novosty-zaklykaie-do-znyshchennya-ukrainskoi-energosityemy-ta-infrastruktury-ne-zvazhayuchyna-naslidky-dlya-myrnogo-naseleennya/>.
- Селіванова О., *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*, Полтава–Київ: Довкілля, 2006.
- Скляр С.С., *Інвективна лексика*, [в:] „Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, серія: Філологія”, 2022, № 57, с. 71–74.
- Степаненко М.І., *Публіцистично-політичні перифрази в українській мові: 2017 рік*, монографія, Полтава: Дивосвіт, 2018.
- Navalna M., Shynkaruk V., Kostusiak N., Skliarenko O., Kushch N., Buhaiova O., *New Appearances of the Leksema FRONT in the Language of Modern Ukrainian Mass Media*, [in:] “AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research”, 2023, vol. 13, issue 1, spec. issue XXXII, pp. 58–63.

Spysok vykorystanoi literatury [References]

- Viiny Rosii za ostanni 30 rokov ta yikh naslidky [Russian Wars for the Last 30 Years and Their Consequences], „Ukrainer”, 2.09.2022, march 2, [v:] Electronic resource: <https://ukrainer.net/viyny-rosii/>.
- Datsiuk S., *Shcho za viina v Ukraini* [What Sort of War is There in Ukraine], „Ukrainska pravda”, 2.12.2014, [v:] Electronic resource: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/547d643e71979/>.
- Dlia nas tse vitchyzniana viina, i my znaiemo, chym taki viiny zakinchiutsia dlia zaharbnykiv – zvernennia Prezydenta Ukrainy [For Us It is a National War, and We Know How Such Wars End for Invaders – the Appeal of the President of Ukraine], „PREZYDENT UKRAINY”, 3.09.2022, [v:] Electronic resource: <https://www.president.gov.ua/news/dlya-nas-ce-vitchiznyana-vijna-i-mi-znayemo-chim-taki-vijni-73293>.
- Zbroini konflikty za uchastiu rosii z 1991 roku do povnomasshtabnoho vtorhnennia v Ukrainu [Military Conflicts with the Participation of Russia from 1991 and till the Full-Scale Invasion to Ukraine], „Tsentr protyдии dezinformatsii pry RNBO Ukrainy” [“Center of Countering Disinformation at the National Security and Defense Council of Ukraine”], 6.08.2022, [v:] Electronic resource: https://cpd.gov.ua/main/czpd_analizuye-6/.
- Kryvenko S., *Viina, konflikt, ahresiia. yak pravylno nazyvaty borotbu ukrainsiv ta dii rosiiian* [War, Conflict, Aggression. How to Name the Struggle of the Ukrainians and the Actions of the Russians Correctly], Tvoje misto”, 5.04.2020, [v:] Electronic resource: https://tvoemisto.tv/blogs/viyna_konflikt_agresiya_yak_pravylno_nazyvaty_borotbu_ukrainsiv_ta_dii_rosiiyan_130268.html.
- Lysychenko L.A., *Leksyko-semantychnyi vymir movnoi kartyny svitu* [Lexical and Semantic Dimension of the Language World Image], Kharkiv: Osnova, 2009.
- Litvinova I.M., *Reprezentatsiia obrazu viiny v suchasni ukrainskii poezii (na materialy tekstiv za berezen-traven 2022 roku)* [Representation of the Image of War in the Modern Ukrainian Poetry (Based on the Texts of March-May 2022)], [v:] „Movoznavchyi visnyk”, 2022, vyp. 33, s. 103–110.
- Malenko O., *Rytoryka viiny v suchasnomu ukrainskomu poetychnomu dyskursi* [Rhetoric of War in the Modern Ukrainian Poetic Discourse], [v:] *Ukrainskyi svit u naukovykh paradyhmakh* [Ukrainian World in Scientific Paradigms]: collection of scientific works of Kharkiv H.S. Skovoroda National Pedagogical University, editor-in-chief O.O. Malenko, Kharkiv: KhIFT, 2016, vyp. 3, s. 105–113.
- Potebnya A.A., *Iz zapisok po ruskoj grammatike* [From the Notes on the Russian Grammar], in 4 volumes, vol. 1-2, Moscow, 1958.
- „RIA Novosti” zaklykaie do znyshchennia ukrainskoi enerhosystemy ta infrastruktury, ne zvazhaiuchy na naslidky dlia myrnoho naseleattia [“RIA News” Calls for the Destruction of the Ukrainian Energy System and Infrastructure despite the Consequences for the Civilian Population], „Detektor Media”, 13.10.2022, [v:] Electronic resource: <https://detector.media/infospace/article/203712/2022-10-13-rya-novosty-zaklykaie-do-znyshchennya-ukrainskoi-energosystemy-ta-infrastruktury-ne-zvazhayuchy-na-naslidky-dlya-myrnogo-naseleennya/>.

- Selivanova O., *Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediia* [*Modern Linguistics: Terminological Encyclopedia*], Poltava–Kyiv: Dovkillia, 2006.
- Skliar S.S., *Invektyvna leksyka* [*Invective Lexis*], [in:] „Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu, serii: Filolohiia” [“Scientific Bulletin of the International Humanitarian University, series: Philology”], 2022, no. 57, s. 71–74.
- Stepanenko M.I., *Publitsystychno-politychni peryfrazy v ukrainskii movi: 2017 rik* [*Publicistic-political periphrases in the Ukrainian: year 2017*], monograph, Poltava: Dyvosvit, 2018.
- Navalna M., Shynkaruk V., Kostusiak N., Skliarenko O., Kushch N., Buhaiova O., *New Appearances of the Leksema FRONT in the Language of Modern Ukrainian Mass Media*, [in:] “AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research”, 2023, vol. 13, issue 1, spec. Issue XXXII, pp. 58–63.

